

Araştırma Makalesi/ Research Article

**İlmin ve Kalemin Orak ve Çekiç ile Dansı Kırımlı Büyük
Türkolog Bekir Sıdkı Çobanzade
(15 Mayıs 1893-13 Ekim 1937)**

Nuri Kavak* - Muhammet Taha Bayraktar**

(ORCID: 0000-0002-9216-8163 – 0000-0002-1807-2868)

Makale Gönderim Tarihi

19.12.2021

Makale Kabul Tarihi

27.12.2021

Öz

Bekir Sıdkı Çobanzade fikirlerinin yanı sıra üstlendiğı vazifelerle de fiili olarak Türk Milliyetçiliğine büyük hizmetler etmiş eşsiz bir dâhidir. Yaklaşık 44 yıllık kısa bir hayatın içine koskoca bir Türklük şuurunu sığdırmıştır. O, Kırım'dan Özbekistan'a ve oradan da Azerbaycan'a uzanan büyük bir mücadelenin mimarıdır. Türk Dünyası için önemli bir isim olmayı başaran Bekir Sıdkı Çobanzade, ortaya koyduğu çalışmalar ile Sovyet sınırlarını bile aşan adından söz ettirmiş büyük bir âlimdi. Özellikle Rusların acımasız asimilasyon politikalarına maruz kalan Türkleri yeni bir alfabe ile öz dillerine sahip çıkabilmeleri amacıyla hayatına mal olan meşakkatli bir çalışma sarf etmiştir.

XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türk Dünyasının büyük bir kısmı özgürlüklerinden koparılmış ve ötesinde de sistemli bir asimilasyonla da kimliksizleştirilmekteydiler. Bekir Sıdkı Çobanzade bu denli zor ve girift bir dönemde bütün Türk Dünyasına hem şahsiyle hem de yazmış olduğu eserlerle öz kültürlerini diriltmelerine önemli katkı sağlamıştır. Onun Türkoloji alanındaki eserleri Sovyet işgali altındaki Türk yurtlarında etkili olmuştur. Bu denli zor bir mücadeleyi veren büyük Türk Milliyetçisi Bekir Sıdkı Çobanzade'yi tanımak ve eserlerini tekrar hafızalarda tazelemek her bir Türk için ehemmiyetli bir vazifedir.

---

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nkavak@ogu.edu.tr.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, t.bayraktar99@hotmail.com.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Türkolog, Türk Dünyası, Azerbaycan.

The Dance of Science and Pen with Sickle and Hammer Bekir Sidki Çobanzade, Great Turkologist from Crimea (15 May 1893-13 October 1937)

Abstract

Bekir Sıdkı Çobanzade is a unique genius who has served Turkish Nationalism well with his ideas as well as the duties he has undertaken. He packed a whole consciousness of Turkishness into a short life of about 44 years. He is the architect of a great struggle from Crimea to Uzbekistan and from there to Azerbaijan. Bekir Sıdkı Çobanzade, who managed to become an important name for the Turkish World, was a great scholar who made a name for himself beyond the Soviet borders with his works. He spent a strenuous work that cost him his life, especially in order to protect the Turks, who were exposed to the brutal assimilation policies of the Russians, with a new alphabet and their own language.

XIX. and XX. In the centuries, a large part of the Turkish world was deprived of their freedom and beyond that, they were being de-identified by a systematic assimilation. Bekir Sıdkı Çobanzade made a significant contribution to the revival of their own culture, both personally and with the works he wrote, in such a difficult and intricate period. His works in the field of Turcology were influential in Turkish homelands under Soviet occupation. It is an important duty for every Turk to get to know the great Turkish Nationalist Bekir Sıdkı Çobanzade, who fought such a difficult struggle, and to refresh his works in memory again.

Keywords: Crimea, Turgolojist, Turkish world, Azerbaijan.

Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Çocukluğu ve İlk Öğrenimi

Asıl adı Ebubekir olan Bekir Sıdkı Bey babasının çoban olması sebebiyle Çobanzade soyadını almıştır. Bekir Sıdkı Çobanzade Kırım'ın Karasubazar şehrinin Argın köyünde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi ile ilgili farklı iddialar bulunmasına rağmen genel kabul gören tez Vagıf Aslanov'a ait olmaktadır. Vagıf Aslanov Bekir Sıdkı Çobanzade'nin hayatı hususunda Edebiyat ve İnce Sanat Mecmuası için kaleme aldığı yazıda bizzat Bekir Sıdkı Beyin kendi yazdığı anket ve tercüme-i halden yola çıkarak 15 Mayıs 1893 olarak ifade etmektedir.

İlköğretimini bazı kaynaklara göre Karasubazar'da bir medrese de bazı kaynaklara göre de köyündeki mektepte tamamladığı belirtilmektedir. Mektebin yanı sıra Bekir Sıdkı Çobanzade, Karabiy Yaylasında babasının yanında bir süre çobanlık yapmıştır. Genelde yaz aylarında devam eden çobanlık macerası 13 yaşına kadar sürmüştür.

1905 yılında Karasubazar Cemiyet-i Hayriyesi tarafından kurulan Karasubazar Rüştüye Mektebine başlamıştır. 1909 senesinde okul birinciliği ile Karasubazar Rüştüye Mektebinden mezun olmuştur. İsmail Otar eserinde mektebe başladığı tarihin tartışmalı olduğunu kimi kaynaklara göre bu tarihin 1904 veya 1906 buna mukabilde okulu bitirdiği tarihinde 1908 ya da 1909 olduğunu yazmıştır. Ancak Bekir Sıdkı Çobanzade 1909 senesinde Rüştüye Mektebinden mezun olduktan sonra 2 arkadaşı ile birlikte Karasubazar Cemiyet-i Hayriyesi tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'da hangi okula gittiği tartışmalı bir konu olmakla birlikte İsmail Otar'ın ve bazı kaynaklarda İstanbul Sultanisi ve kimi kaynaklarda da Galatasaray Sultanisinde okuduğu şeklinde aktarılmıştır. Fakat genel kabul gören Galatasaray Sultanisinde okuduğudur. 1909 senesinde eğitime başladığı Galatasaray Sultanisinde Osmanlı Devleti'nin önemli aydınlarından Tefik Fikret ile tanışıp ondan dersler almış ve fikri olarak etkilendiği bilinmektedir.

İstanbul'da bulunduğu dönemler Türk Milliyetçiliğinin deyim yerinde ise zirve yaptığı bir zaman dilimidir. O da diğer Kırım'dan gelen arkadaşları gibi Türkçülük idealinden etkilenmiş ve 1909 Ocak ayında kurulan Kırım Talebe Cemiyetinin üyesi olmuştur. Daha sonra 1912 senesinde Habibullah Timurcan Odabaş öncülüğünde çıkarılan Yaş Tatar Yazgıçları isimli eserin de yazarlarından biri olmuştur. Nitekim bu eserde Çobanzade Bekir "Bavbek" mahlası ile "Anan Kaydabaşlıkl" bir şiir yazmış ve bu şiiri öksüz Tatar Çocuklarına ithaf etmiştir. Ayrıca İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde Yusuf Akçura, İsmail Bey Gaspıralı ve Ahmet Mithat Efendi gibi Türk Milliyetçiliğinin önemli fikir adamları ile tanışarak düşünce dünyası da şekillenmeye başlamıştır. Öte yandan Bekir Sıdkı Çobanzade İstanbul'da bulunduğu dönemde Genç Buharalılar Cemiyetinin üyeleri ile tanışmış ve onlarla dostluk kurmuştur. Bu cümleden olarak İsmail Bey Gaspıralı'nın Kırım'da başlattığı Usul-i Cedit hareketinin Buhara'ya yayılmasında da bu

dostluğun etkili olduğu bilinmektedir. Öyle ki Genç Bekir Sıdkı Çobanzade bu hususta yapılan çalışmalarda Buharalılara yardımcı olmuştur. Hiç şüphesiz ki Bekir Çobanzade'nin bu yardımları İsmail Bey Gaspıralı'nın "Dilde Fikirde İşte Birlik" düsturuna hizmet açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Nazif Gahramanlı Emel Dergisi için kaleme aldığı makalesinde yer alan şiirlerde Türkçülük şiarının önemli isimlerinden biri olan Mehmet Emin Yurdakul'dan etkilendiğinden bahsetmektedir.

Bekir Sıdkı Bey kimi kaynaklara 1914 yılında kimi kaynaklara göre ise 1915 yılında bilim ve düşünce hayatını etkileyecek olan Galatasaray Sultanisinden mezun olmuştur. İsmail Otar ilgili eserinde 1914 yılında mezun olmasının mümkün olmadığını savaşın başlaması akabinde Bekir Sıdkı Beyin Odessa'ya gidip eğitim aldığını ancak Rus ordusuna girmemek için Türkiye'ye geri geldiğini yazmaktadır. Abdullah Battal Taymas ise Bekir Sıdkı Çobanzade hususunda yazdığı makalesinde Galatasaray Sultanisinden aldığı şهادetnameden yola çıkarak bu tarihin 8(21) Aralık 1915 olduğunu paylaşmaktadır. Ayrıca Taymas, okulu en iyi derece ile bitirdiğini de ilave etmektedir.

Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Yüksek Öğrenim Hayatı

Yükseköğrenim hayatına gelince ilk olarak İstanbul Üniversitesi Filoloji Fakültesine kayıt yaptıran Bekir Sıdkı Çobanzade daha sonra buradaki hocası *Lipot Masonyi'nin* desteği ile Macaristan'da okumaya karar vermiştir. O dönemde İstanbul'da Kırım'dan gelen Tatarlara yardım etmek maksadı ile kurulan Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi Bekir Sıdkı Çobanzade'ye yardım etmiştir. Ayrıca Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesinin kurucu üyelerinden olan Bekirzade Hamdi Ataman'ın cemiyet dışında da kendisine yardımcı olduğu bilinmektedir. Nihayet 1915 senesinde Macaristan'a giden Bekir Sıdkı Bey, *Pazmany Peter Tudomány Egyetem Üniveristesinde* okumaya başlamıştır. Bu üniversitede zamanın en büyük Türkologlarından biri olan ve 1909 senesinde Kırım'a gidip Kırım Tatarlarını ve Kırım aydınlarını yakından tanıma fırsatına nail olan Macar Profesör Gyula Nemeth'den dersler almıştır. Ayrıca Macaristan'da okurken ünlü Macar Türkolog Laszlo Rasonyi ile de sıra arkadaşındır. Türk Dünyası açısından önem arz eden bu kişiler ile yakın olması Bekir Sıdkı Bey'in Türk milliyetçiliği hususundaki düşüncelerine büyük katkı sağlamıştır.

Macaristan'da bulunduğu dönemde ilmi çalışmalarına devam eden Bekir Sıdkı Çobanzade, 1918 senesinde Çarlık Rusya'sı sınırlarında yaşayan Tatarların kültürel hamleleri üzerine Macarca bir yazı kaleme alarak Budapeşte'deki Turan Dergisinde yayınlamıştır. Bekir Sıdkı Çobanzade bu arada Macaristan'da bulunan Türk Birliği için çalışan Turan Cemiyetinin de üyelerinden biri olmuştur. Kendisini Kırım'a gönderen İstanbul'daki Kırımlılar Cemiyeti Hayriyesinin bir nevi Macaristan sorumlusu da olan Bekir Sıdkı Çobanzade, 7 Ekim 1918 tarihinde Macaristan'a gönderilen öğrencileri karşılamış ve her biri ile yakından ilgilenmiştir. 1919 senesinde XIV. Yüzyılda İtalyan ve Almanlar tarafından Kıpçaklar üzerine yazılmış Codex Comanicus'u inceleyerek Macar Türkolog Ignác Kúnos danışmanlığında *Codex Comanicus Yazma Edebiyat Abideleri Ve Türk Dillerinde Telaffuzun Temel Problemleri* isimli teziyle doktorasını tamamlayarak doktor ünvanını almıştır. Prof. Dr. Celal Qasimov ilgili eserinde Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Macaristan döneminde hocası Gyula Nemeth'in önerisi ile "Türk Edebiyatı Tarihi" isimli bir eser üzerine de çalıştığı görülmektedir. Gyula Nemeth Bekir Sıdkı Çobanzade'nin hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. İleri görüşlülüğü ile bilinen Nemeth, iyi bir Türkolog olacağını düşündüğü bu genç adama sürekli destek olmuş ve onunla her daim ilgilenmiştir.

Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Katledildiği Tarihe Kadar Geçen Hayatı

Mezun olduktan sonra bir süre Macaristan'da kalıp öğretim üyeliği görevinde bulunan Bekir Sıdkı Çobanzade, daha sonra Kırım Tatar Milli Mücadele önderi Cafer Seydahmet Kırimer'in isteği üzerine bazı kaynaklara göre 1920 yılının Mart ayı sonu gibi, bazı kaynaklara göre ise 1920 yılının haziran ayı sonu gibi İsviçre'nin Lozan şehrine gitmiştir. İsmail Otar ilgili eserinde Lozan'daki üniversitenin bizzat Bekir Sıdkı Çobanzade'yi davet ettiğini belirtmektedir. Hem Macaristan'da hem de Lozan'da yaptığı çalışmalar ile adı herkes tarafından bilinir olmuştur. Ayrıca İsmail Otar'a göre kendisi Lozan'da bulunduğu müddet içerisinde Kırım'da faaliyetlerini sürdüren Milli Fırkaya katılmış ve çalışmalarında aktif rol almaya başlamıştır. Abdullah Battal Taymas ise Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Milli Fırka'daki rolünü bu zat bir davanın savaşçısı değil de, fikriyatçısı (ideoloğu) sayılabilecek bir şahsiyet olarak aktarmaktadır.

Bir süre Lozan'da kaldıktan sonra memleketi olan Kırım'a gitmeye karar veren Bekir Sıdkı Bey dönemin şartları sebebiyle ilk olarak 8 (21) Temmuz 1920 tarihinde önce İstanbul'a gelmiş ardından bir müddet burada kaldıktan sonra Kırım'a geçmiştir. İstanbul üzerinden Kırım'a geçmesinin sebebi Kırım'ı işgal eden Vrangel orduları tarafından milli faaliyetlere destek verdiğinden ötürü Kırım'a girmesinin istenmemesidir. O nedenle ilk olarak İstanbul'a gelmiş buradan başka bir pasaport ile Kırım'a gitmiştir. Kırım'a geldiği vakit mücadelesini maarif yoluyla veren Bekir Sıdkı Çobanzade, Bolşevikler döneminde Kırım'ı terk etmeyen âlimlerden biri olmuştur. Kırım'a döndüğünde Akmescid'e yerleşen Bekir Sıdkı Bey burada bulunan *Totaköy Pedagoji Yüksek Teknik Okulunda* öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Burada Tatar Dili ve Edebiyatı derslerine girmiştir. Akabinde Kırım Milli Eğitim Bakanlığı tarafından şube müdürü olarak görevlendirilmiştir. Bu arada Kırım'da kurulan Kırım Üniversitesinin (1922) Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak Türkoloji alanında pek çok eser kaleme almıştır. Ayrıca Kırım Üniversitesi'nde *Türk Dilinin Grameri* üzerine dersler vermiştir. Nitekim 2009 yılında Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Kırım Tatar İlmî Sarfı isimli eserini hazırlayan Neriman Seyityahya 1920 yılında Kırım Üniversitesinde Bekir Sıtkı Çobanzade'nin Doçent olduğunu 1922 senesinde ise Profesörlük ünvanına yükseldiğini belirtmektedir.

Aynı zamanda Kırım neşriyat hayatının önemli yayın organlarından olan *Okuv İşleri*, *Yeni Çolpan* ve *Maarif İşleri* gibi mecmualarda pek çok ilmi makale yazmıştır. Mamafih Kırım'da bulunduğu dönemde kaleme aldığı iki önemli eserden birisi Kırım neşriyatı olarak basılan Kırım Tatar İlmî Sarfı diğeri ise 1925 yılında Azerneşir lisansıyla basılan Kırım Tatar Lisaniyatında Medhal'dir. Bu eserlerin ikisi de günümüz Türkçesine çevrilerek basılmıştır.

Diğer taraftan Bakü Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olan Prof. Dr. Ramiz Asker ise Bekir Sıdkı Çobanzade'yi bir bilim adamı olarak ifade ettikten sonra onun kendine has özelliklerini kaleme aldığı bir bildiriye şöyle sıralamıştır.

- 1) Son derece yetenekli ve zeki bir insandı.
- 2) Bilimsel uğraşı alanına bütün Türk dünyası dâhil idi.
- 3) Avrupa standartlarında yetişmiş ilk dilcimizdi.

4) Mükemmel derecede Türkçe, Arapça, Farsça, Rusça, İngilizce, Almanca ve Macarca biliyor ve bu dilleri ustaca kullanıyordu.

5) Yaşadığı ağır ve karmaşık dönem bir bilim adamı olarak parlamasına elverişli ortam oluşturmuştu.

Büyük Türkolog Bekir Sıdkı Çobanzade alfabenin yenileştirilmesi taraftarı olmakla birlikte Arap harfleri yerine daha kolay öğrenilecek yeni tip bir alfabe oluşturulmasını istemekte ve sürekli her zeminde meseleyi dile getirmekteydi. Zira bu dönemde alfabe hususunda onun gibi düşünen bir grupta Azerbaycan'da faaliyet göstermekteydi. Eğitim hususunda reform çalışmalarına başlayan Azerbaycan'da en büyük sorun eğitimde dil sorunu idi. Bu mesele üzerinde yürütülen çözüm arayışları devam ederken bir yandan da üniversite kurulması hususunda çeşitli faaliyetlerde bulunuluyordu. Halk Cumhuriyeti yönetimi bu hususta ilk adımı 1921 yılında atarak yeni bir alfabe oluşturulması için bir karar aldı ve 1922 senesinde de *Yeni Türk Alfabeti Komitesi* oluşturuldu. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin önemli simalarından Neriman Nerimanov ve Samet Ağamalıoğlu'da bu komitenin içerisinde bulunuyorlardı. Komitenin başkanlığını Samet Ağamalıoğlu üstlenirken çalışmalara yardım etmesi amacıyla bir de bilim ve danışma kurulu oluşturulmak istendi. Bu hususta Samet Ağamalıoğlu Türk dünyası içerisinde büyük imaj sahibi olan ve alfabe hususunda baştan beri modernleşmeyi savunan Kırımlı Prof. Dr. Bekir Sıdkı Çobanzade'ye teklif götürmüştür. Çobanzade bu teklifi kabul ederek 1924 senesinde Azerbaycan hükümeti adına Samet Ağamalıoğlu'nun daveti ile Bakü'ye gelmiştir.

Bakü yılları Bekir Sıtkı Çobanzade'nin deyim yerinde ise Türkoloji için yaptığı çalışmalar hususunda zirvede olduğu bir dönem olmuştur. Burada *Bakü Devlet Üniversitesi Şark Fakültesi'nde Dekanlık, Azerbaycan Eğitim Bakanlığı Terminoloji Komitesi Başkanlığı, Azerbaycan İlmî Araştırma Vakfı Riyaset Heyet Katibi ve Tarih ve Dilcilik Bölümü Başkanlığı* gibi görevlerde bulunmuştur. O bu görevleri ifa ederken Milli Eğitim ve Türkoloji hususunda yaptığı çalışmalar ile de adından söz ettirmiştir. Zira Mart 1926'da Bakü'de toplanan ve Türk illerinden temsilcilerin hazır bulunduğu Birinci Türkoloji Kongresine iştirak etmiştir. Kongrede yaptığı konuşmaların bir kısmı Kırım Tatar

yayın organlarından olan İleri Mecmuasının Mayıs 1926 tarihli sayısında yayınlanmıştır. Ayrıca Bekir Sıdkı Çobanzade bahsi geçen kongrenin Divan Kurulu Üyesi olarak yer almıştır. Kongrede Latin harfleri ile yeni bir Türk alfabesi oluşturulmasını gündeme getirmiştir. Hatta Kırım delegesi olarak kongreye gelen arkadaşı Hasan Sabri Ayvaz'ı da bu konuda ikna etmeyi başarmıştır. Bekir Bey'in kongre sırasında Latinize alfabe hususunda ısrarı ünlü Türk tarihçisi ve siyaset adamı Fuat Köprülü tarafından eleştirilmiştir. Safter Nagayev *Türk Lehçeleri Birleştirilmeli* isimli makalesinde bu hususta Bekir Sıdkı Bey ve Fuat Köprülü'nün derin bir sohbet dahi ettiklerini kaydetmiştir. Onun bu çabaları kongre sonrasında *Azerbaycan Yeni Türk Alfabesi Komitesi İlmî Heyet Başkanlığı* görevine getirilmesine yol açmıştır. Alfabe hususunda yaptığı bu atılımlar Özbekistan'daki Türkleri de etkilemiştir. Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Özbeklere alfabe konusunda yardımcı olabilmek için Özbekçe öğrendiği dahi bilinmektedir (1926). Ayrıca Kenan Acar'ın aktardığına göre Özbekistan'daki hocalara yeni alfabe hususunda bilgilendirmeler yapmıştır. Buradaki birkaç değerli akademisyen onun ilminden yararlanmış. Kısacası Azerbaycan eğitim tarihine kazandırdığı değerlerin yanı sıra Özbekistan eğitim ve dil tarihine de çeşitli değerler kazandırdığı aşikârdır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. İsmail Türkoğlu Diyanet İslam Ansiklopedisine yazdığı Bekir Sıdkı Çobanzade maddesinde onun döneminde Bakü Devlet Üniversitesi Şark Fakültesi Sovyetler Birliğinde eğitim hususunda önemli fakültelerden biri haline geldiğini ve çok değerli hocaların bu fakültede dersler verdiğini bizlere aktarmaktadır. Ayrıca Türkçe dersi verebilecek 53 tane uzman yetiştirmesi de Türkolojiye verdiği hizmetlerin en önemlisidir. Ancak Sovyet hükümeti Bekir Sıdkı Çobanzade'nin tüm emeklerine rağmen bu üniversiteyi çeşitli bahanelerle kapatmıştır.

Bekir Sıdkı Bey, 1927-1928 yılları arasında çalışmalarını daha da arttırmıştır. Öyle ki bu yıllar arasında özellikle dil ve alfabe üzerine çalışmalar yaptığı bilinmektedir. 1927 yılı daha çok Alfabe hususunda çaba harcadığı çalışmalarla geçmiştir. 1927 yılında Bakü'de başlayan ve 1930 yılına kadar çeşitli Türk illerinde düzenlenen Alfabe Kurultayının tüm konferanslarına katılarak raporlar sunmuş ve çeşitli görevler almıştır. 1928 yılında Özbekistan, Azerbaycan ve Rusya üçgeninde gidip

gelen Bekir Sıdkı Bey, dil hususundaki çalışmalarına devam etmiştir. Ayrıca bu ülkelerde çeşitli kurumlarda da öğretmenlik yapmıştır.

Onun yaptığı bu çalışmalar gerek Sovyet yönetiminin gerek Sovyet istibdatı taraftarı yazarların tepkisini çekmiş ve hakkında suçlamalar başlamıştır. 1929 yılında başlayan suçlamalar burjuvazi yanlısı ve milliyetçilik üzerine çalıştığı gibi suçlamalardır. 1930 senesinde Sovyet yönetimi çeşitli bahaneler öne sürerek Bakü Devlet Üniversitesini kapatmıştır. Tüm bu olumsuz yaptırımlara rağmen Bekir Sıdkı Bey, çalışmalarına devam etmiştir. Öyle ki bu suçlamaları almaya başladığı 1929 yılında çeşitli imla konferanslarına katılmış 1930 yılında ise Özbekistan'a giderek ilmi faaliyetlerde bulunmuştur. Aynı yılın sonunda Sovyet hükümeti tarafından ilmi unvanlarından men edilmek istenmiştir. 1935 yılına kadar Özbekistan'da yaşayan ve Özbekistan'ın Fergana ve Semerkant Üniversitelerinde ve dahi Kırım'da çeşitli dersler veren Bekir Sıdkı Bey 1931-1932 yılları arasında Sovyet hükümeti tarafından takip edilmeye başlanmıştır.

En sonunda Sovyetler Birliği yönetimi 1937 yılının başında türlü bahaneler öne sürerek Bekir Sıdkı Beyi tutuklamıştır. Kimi kaynaklara göre tatilde olduğu bir esnada 28 Ocak 1937 tarihinde tutuklanmıştır. Akıbeti ve şehit ediliş tarihi kaynaklara göre farklılıklar arz etmektedir. Abdullah Battal Taymas kaleme aldığı ilgili makalesinde tutuklandıktan sonraki olup-bitenlerden bilgi sahibi olmadığını paylaşmaktadır. İsmail Otar ise Nazif Gahramanlı'dan edindiği bilgiler ışığında bu tarihi 13 Ekim 1937 olarak aktarmaktadır. Kenan Acar ise 13 Ekim 1937 veya 18 Temmuz 1939 yıllarından birinde şehit edildiğini ve ikincisinin akla daha yakın olduğunu belirtmektedir.

Bekir Sıdkı Çobanzade'nin kısa hayatına pek çok resmi görev ve komisyon üyelikleri sığdırdığı gibi aynı zamanda da oldukça fazla yazılı eser de geride bırakmıştır. Yazdığı eserlere bakıldığında dahi Bekir Sıdkı Bey'in Türk Dili üzerine kayda değer baş yapıtlar verdiği görülmektedir. Ayrıca Türk yayın literatürüne kazandırdığı bu eserlerin sadece memleketi olan Kırım ve hayatının bir kısmını geçirdiği Azerbaycan ile de sınırlı kalmadığı tüm Türk dünyası ile alakalı olduğu görülmektedir. Günümüz Türkçesi ile Kırım Tatar İlm-i Sarfı ve Türk-Tatar Dil Bilimine Giriş isimli iki eseri yayınlanmıştır. Bu eserlerinin yanı sıra Türk Edebiyatına ışık tutan *Rusya Türk-Tatar Matbuatında İlmî, Fikrî Ömür*

(1924), *Kumuk Dili ve Edebiyatı Tedkikleri* (1925), *Karaçay-Balkar Dili Hakkında Kayıtlar* (1932), *Son Devir Kırım Tatar Edebiyatı* (1928), *Özbek Dili Öğreniminin Temel Metodu* (1932), *Türk Dilinin Metodu* (1932), *Türk Dili Ve Edebiyatı* (1936) kaleme aldığı bazı eserlerdir. Bun eserlere ilave olarak birçok dergi ve mecmua için kaleme aldığı sayısız yazısı da vardır.

Sonuç

Türk Dünyası'na birçok eserler kazandırmış olan Kırmılı büyük Türkolog Bekir Sıdkı Çobanzade gerek hayatı gerek mücadelesi ile Türk Dünyasının gönlüne taht kurmuş büyük bir aydındır. Osmanlı Devleti'nde başlayan milliyetçi fikir hayatı Macaristan'da şekillenmeye başlamıştır. Codex Cumanicus üzerine yazdığı tez ile akademik bir kimliğe aynı zamanda yazdığı şiirleri ile de şair kimliğine sahiptir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Bekir Sıdkı Çobanzade hayatının son anına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Türkolojiye hizmet edecek birçok aydın yetiştirmiştir. Hayatını idame ettirdiği Bakü'de, Kırım'da, Moskova'da ve Özbekistan'da sayısız dersler vermiş ve Türkolojiye, Türk Dünyasına hizmet etmiştir. Sovyetler Bekir Sıdkı Çobanzade'nin sürekli bir açığını kollanmış ve boş bahaneler ile önce tutuklamış ve sonrasında da şehit etmiştir. Bugün doğduğu memleket olan Kırım'ın Karasubazar şehrinde Resul Velilyaev'in öncülüğünde kurulan Bekir Sıdkı Çobanzade Fondu (Vakfı) her yıl bilimsel ve insani çalışmalara destek olmaya devam etmektedir. Üstelik vakfın kurucusu resul Velilyaev Rusya Devleti'nin düzmece iftiralarıyla uzun süre tutuklamasına rağmen ayakta durmaya gayret etmektedir. Geçmişte meşakkatli bir hayat ve mücadele veren Bekir Sıdkı Çobanzade'nin sanki adına kurulan vakfın maruz kaldığı baskılara bakıldığında dünden bugüne değişen hiçbir şey olmadığı görülmektedir. Büyük Türk Milliyetçisi Bekir Sıdkı Çobanzade ismi Rusya tarafından Türklerin uyanışı olarak algılanmaktadır. Bu nedenden ötürüdür ki bu çalışma ile kaybolduğu düşünülen büyük fikir ve eylem adamı Bekir Sıdkı Çobanzade'yi yeniden zihinlerde canlı tutmayı hedeflemiş bulunmaktayız.

Kaynakça

- Acar, Kenan, *Kırımlı Bekir Sıdkı ÇOBANZADE*, TDK yayınları, Ankara 2001.
- Asker, Ramiz “Bekir Çobanzade’nin Şiiri Ve Nesri”, *Mir Bekira Çoban-zade*, Karasupazar Bekir Sıdkı Çobanzade Fondu, Simferapol 2013.
- Aykol, Ufuk, “Bekir Sıdqiy Çobanzadeniñ İstanbulda Talebelik Seneleri (1909-1914)”, *Tuvgan Dil*, 23 Ekim 2020. Erişim için : <http://tuvgantil.kirimderneği.org.tr/tarih-ve-etnografiya/bekir-sidqiy-cobanzadenin-istanbulda-talebelik-seneleri-1909-1914> Erişim Tarihi: 11.06.2021.
- Buran, Ahmet, “Bekir Sıtkı Çobanzade”, *Türkiye Dışındaki Türk Dünyası Türkologları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2019.
- Çobanzade, Bekir *Türk Tatar Dil Bilimine Giriş*, Palet Yayınları, Konya 2015.
- Çobanzade, Bekir, “Profesör Çobanzade’nin Türkoloji Seksyasının içtimaiyada yaptığı dakladından”, *İleri Mecmuası*, No:1.
- Çobanzade, Bekir, *Kırım Tatar İlmi Sarfı*, Haz. Neriman Seyityahya, TDK yayınları, Ankara 2009.
- Gahramanlı, Nazif, “Karusubazarlı Profesör (Bekir Çobanzadenin Hayatı Ve Edebi Şahsiyeti)”, *EMEL*, S.210, İstanbul 1995.
- Hacıyeva, Galibe, “XX. Yüzyıl Azerbaycan Dilcilik Tarihinde Bekir Cobanzade Merhelesi”, *Mir Bekira Çoban-zade*, Karasupazar Bekir Sıdkı Çobanzade Fondu, Simferapol 2013.
- Nagayev, Safter “Türk Lehçeleri Birleşmeli”, Aktaran: Ayşen Uslu, *Kardaş Edebiyatlar Dergisi*, S.33, Ekim-Kasım Aralık 1995, İzmir.
- Nogayev, Safter, “Bekir Çobanzade’nin Türkoloji Hizmetleri”, *EMEL*, S.123, İstanbul 1981.
- Otar, İsmail, *Kırımlı Türk Şair Ve Bilgini Bekir Sıdkı ÇOBANZADE*, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul 1999.
- Qasimov, Celal, *Bekir ÇOBANZADE*, Heydər Əliyev adına Akademiyasının Nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzi, Bakü 2018.
- Taymas, Abdullah Battal, “Kırımlı Filolog-Şair Bekir Çobanzade’yi Tanıtma Tecrübesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten 1954*, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- Türkoğlu, İsmail “Bekir Sıtkı Çobanzade”, *DİA*, Ek-1, TDVY, İstanbul 2016.
- Ülküsal, Müstecib, *Kırım Türk-Tatarları*, Baha Matbaası, İstanbul 1980.
- Yüce, Nuri “Gyula Nemeth”, *DİA*, C.32, TDVY, İstanbul 2006.